

УДК 347.627.2 (477)

Сафончик Оксана Іванівна,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Ефективне правове регулювання шлюбно-сімейних відносин в Україні має надзвичайно важливе значення для відновлення і подальшого розвитку української держави. Питання регулювання шлюбно-сімейних відносин у процесі розвитку і становлення нашої держави в економічному, соціально-культурному та у морально-етичному плані, є найбільш актуальними, оскільки останні є основою становлення і розвитку суспільства в цілому. Сім'я як соціальне утворення виступала найважливішим елементом розвитку в усіх цивілізаціях. Ідеологія пріоритету сім'ї, її неминуча цінність для людини і суспільства закріплена у багатьох нормативно-правових актах, одним з головних положень яких є зміцнення і захист сім'ї з боку суспільства, розробка національної сімейної політики [1, с. 1].

Держава і суспільство не можуть не вбачати в припиненні шлюбу, особливо в розлученні, свідчення неблагополуччя у сфері шлюбно-сімейних відносин. Держава зацікавлена у збереженні й зміцненні сім'ї, що відображено у ч. 3 ст. 51 Конституції України [2], яка встановлює, що захист сім'ї є конституційним обов'язком держави.

Стан дослідження теми. Сформульовані в статті результати дослідження ґрунтуються на працях українських і російських вчених-юристів радянського і сучасного періодів в галузі цивільного права: М.В. Антокольська, О.В. Дзера, І.В. Жилінкова, Л.М. Зілковська, А.М. Нечаєва, З.В. Ромовська, Є.О. Харитонов, О.О. Уляненко, С.Я. Фурса, Ю.С. Червоний та ін., що знайшло своє відображення в наукових працях, які застосовувалися при дослідженні зазначених проблем розірвання шлюбу. Значення належного регулювання розірвання шлюбу подружжям, яке має дітей, сьогодні різко підвищується прийняттям СК України [3], у зв'язку з чим інститут припинення шлюбу шляхом його розірвання зазнав істотних змін, поповнився багатьма новелами, які потребують детального вивчення та глибоких досліджень.

Мета статті. Метою даної статті є дослідження питань розірвання шлюбу в судовому порядку, а також формування пропозицій щодо правового регулювання відносин щодо припинення шлюбу.

Виклад основного матеріалу. Розірвання шлюбу є одним з видів припинення шлюбу, передбачених ст. 104 СК України [4, с. 181]. Сімейне законодавство України передбачає, що розірвання шлюбу в судовому порядку можливе за взаємною згодою та за позовом одного з подружжя (ст. 109 та ст. 112 СК). У зв'язку з цим ст. 105 СК передбачає можливість припинення шлюбу внаслідок його розірвання за спільною заявою подружжя на підставі рішення суду, відповідно до ст. 109 СК України. При цьому розірвання шлюбу подружжям, яке має дітей, провадиться виключно в судовому порядку, не зважаючи навіть на наявність взаємної згоди на розлучення.

При розірванні шлюбу за взаємною згодою подружжя, яке має спільних дітей, роль суду в принципі така сама, як і роль органів РАЦС, оскільки він не має права з'ясовувати причини розлучення, вживати заходи до примирення подружжя або будь-яким способом вторгтися в їхнє особисте життя, тобто, суд не має права відмовляти в розірванні шлюбу, якщо обидва подружжя заявляють про це. Разом з тим, суд може відмовити у розірванні шлюбу, якщо буде встановлено фіктивність такого розірвання шлюбу тощо.

При розірванні шлюбу подружжя мають дотримуватися також вимог ст. 110 СК, де встановлено імперативне правило про неможливість чоловіка і дружини розірвати шлюб протягом вагітності дружин та впродовж року після народження дитини. Слід зазначити, що зазначене правило викликає безліч дискусій щодо необхідності позбавлення жінки у цей період права розірвати шлюб. Раніше чинний КпШС тимчасово обмежував право на розірвання шлюбу у цей період лише чоловіка, тоді як жінка таке право мала. За новою редакцією СК

розірвання шлюбу в такий період можливе лише як виняток у разі, якщо один з подружжя вчинив проти-правну поведінку, яка містить ознаки злочину, щодо другого з подружжя або дитини. Однак, не лише вказані дві обставини можуть вплинути на бажання жінки перебувати у шлюбі, у зв'язку з чим положення, яке передбачалось КпШС України, було більш правильним. Зазначена позиція заслуговує на увагу, оскільки це суперечить праву на вільне перебування у шлюбних відносинах і на свободу розлучення, встановленого законом.

Закон надає право подружжю, яке має дітей, подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них житимуть діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей, що є безумовно прогресивним введенням в сімейне законодавство України. Оскільки зазначений договір надається до суду разом із заявою подружжя щодо розірвання шлюбу, він укладається у простій письмовій формі підлягає затвердженню судом при випадку, якщо його умови порушують особисті та майнові права як подружжя, так і їх дітей.

Зазначене положення ні в СК України, ні ЦПК [5] не містить вказівки на дії суду у разі, якщо подружжя у спільній заяві такого договору не нададуть. Однак враховуючи, що наявність такого договору між подружжям є обов'язковою та невід'ємною частиною заяви та є її додатком, можна дійти висновку, що відсутність цього договору не є підставою для відмови у прийнятті такої заяви, але буде розцінюватися як її недолік, у зв'язку з чим суддя має надати строк для усунення такого недоліку, про що постановити відповідну ухвалу відповідно до вимог ЦПК України [6]. У зв'язку з цим слід погодитися з думкою Фурси С.Я. [7, с. 372], відповідно до якої заява за ухвалою суду має повертатися заявникам та вважатиметься неподаною згідно ст. 121 ЦПК України, якщо такий недолік не буде усунуто.

Слід зазначити, що вимога обох з подружжя про розірвання шлюбу порушується позовною заявою, оскільки таке тлумачення деякими авторами [8, с. 182] є вузьким, адже розірвання шлюбу можливе як за спільною заявою подружжя (ст. 109 СК України) відповідно до ст. 234 ЦПК України, так і за позовною заявою одного з них. В першому випадку вимога про розірвання шлюбу розглядається в порядку окремого провадження шляхом пред'явлення заяви, де подружжя є заявниками [9, с. 19-41], в другому випадку – в порядку позовного провадження. Як заінтересовані особи по справі можуть брати участь дитина у віці 14 років, органи опіки та піклування за місцем проживання дитини.

Водночас ч. 2 ст. 109 СК України передбачає ще один договір подружжя, який подається суду при розірванні шлюбу за спільною заявою подружжя – це договір щодо визначення розміру аліментів на дитину, який має бути нотаріально посвідчений, у разі невиконання якого аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріусу. При аналізі зазначеного договору певні складності виникають при визначенні його правової природи, що підтверджується наступним: 1) закріплення в окремих частинах коментованої статті двох схожих договорів про порядок виховання дитини є одним із чинників постановлення питання щодо співвідношення цих договорів. Частина 1 ст. 109 СК, яка носить диспозитивний характер, надає подружжю право надати до суду письмовий договір про порядок виховання дитини, водночас імперативне правило ч. 2 встановлює, що «договір між подружжям про розмір аліментів на дитину має бути нотаріально посвідчений», внаслідок чого чітко не вбачається, чи імперативна норма ч. 2 стосується лише форми договору про аліменти (нотаріальна), чи самого факту укладення такого договору; 2) відсутністю чіткого змісту договору про аліменти, оскільки згідно ч. 2 коментованої статті йдеться лише про розмір аліментів (при цьому, про порядок та строки сплати не зазначено). Водночас ст. 189 СК передбачає можливість укладення батьками договору про сплату аліментів на дитину, визначивши в ньому розмір та строки виплати, що вносить неясність стосовно співвідношення зазначених норм СК, тобто, чи договір (ч. 2 ст. 109 СК) має місце лише при розірванні шлюбу за спільною заявою подружжя, яке має дітей, а ст. 189 СК розрахована на інші ситуації (наприклад, якщо розмір аліментів встановлюється без розірвання шлюбу, або у випадку не перебування батьків у зареєстрованому шлюбі тощо), чи ст. 189 СК розповсюджується на всі випадки, оскільки стосується аліментних обов'язків батьків щодо своїх дітей. Неоднозначність такої ситуації ускладнюється ч. 2 ст. 93 СК, відповідно до якої подружжя має право у шлюбному договорі визначити свої майнові права та обов'язки як батьків, оскільки чинним законодавством України не встановлена заборона щодо укладення шлюбного договору і сплати аліментів на випадок розірвання шлюбу. Уявляється, що в даному випадку при розірванні шлюбу між подружжям, яке має дітей, укладання нотаріально засвідченого договору про розмір аліментів є обов'язковим.

Судовий порядок розірвання шлюбу здійснюється з урахуванням вимог цивільного процесуального законодавства про позовне провадження, де досить докладно визначені права та обов'язки сторін, що беруть участь у справі. Суд повинен забезпечити не тільки державно-правове регулювання відносин, пов'язаних з припиненням шлюбу, але

й у разі потреби захистити інтереси кожного з подружжя і їхніх дітей. За даних обставин шлюб розривається в суді лише тоді, коли цього потребують інтереси неповнолітніх дітей. Однак мова не йде про те, що виходячи з інтересів дітей, суд повинен прагнути зберегти сім'ю за будь-яку ціну, оскільки справа про розірвання шлюбу при взаємній згоді подружжя беззаперечна, і завдання суду в таких випадках інше – встановити, чи відповідає заява про розірвання шлюбу дійсній волі подружжя, і чи не суперечить письмова домовленість подружжя щодо дітей їх правам та інтересам. Якщо буде встановлено, що письмова домовленість сторін відповідає інтересам дітей, і немає підстав вважати, що вона порушує інтереси дітей, суд затверджує погодження своїм рішенням.

Позовна заява про розірвання шлюбу повинна розглядатися у позовному провадженні та відповідати вимогам, які пред'являються до змісту та форми позовної заяви (статті 119-121 ЦПК України). Такий позов може бути пред'явлено у випадках, коли один із подружжя заперечує проти розірвання шлюбу, коли є спірним питання щодо визначення місця проживання дитини тощо.

Закон встановлює строк для постановлення судом рішення про розірвання шлюбу – один місяць, протягом якого дружина та чоловік можуть переглянути свої взаємини, досягти примирення і відкликати заяву про розірвання шлюбу. У разі спливу встановленого строку заява від подружжя про припинення справи не надійшла, і сторони в судові засідання не з'явилися, суд має право залишити справу без розгляду згідно ст. 207 ЦПК України [10].

Після набрання рішенням законної сили особи повинні оформити розірвання шлюбу в органах РАЦС, що здійснюється шляхом реєстрації, а за заявою колишнього чоловіка або дружини видається свідоцтво про розірвання шлюбу та ставиться відмітка у паспорті. Шлюб, розірваний судом, вважається припиненим у день набрання чинності рішенням суду про розірвання грошову компенсацію.

Висновок. Питання розірвання шлюбу є досить складними і потребують вдосконалення чинного законодавства України. Зокрема, необхідно розробити порядок реалізації права на розірвання шлюбу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сафончик О.І. Правове регулювання припинення шлюбу в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Одеса : Фенікс. – 2004. – 20 с.
2. Конституція України : Закон України від. 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
3. Сімейних кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22.
4. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / за ред. Є.О. Харитоновна. – Х. : Одиссей. – 2006. – 428 с.
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. : офіційне видання. – К. : Парламентське видавництво. – 2004.
6. Науково-практичний коментар Цивільно-процесуального кодексу України. У двох томах / за ред. С.Я. Фурси. – К., 2006.
7. Сімейне право: Нотаріат. Адвокатура. Суд / за ред. С.Я. Фурси. – Книга перша. – К. – 2005. – 894 с.
8. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / за ред. Ю.С. Червоного. – К. : Істина. – 2003. – 574 с.
9. Фурса С.Я. Окреме провадження у цивільному процесі України : навч. посібник. – К. – 1999. – 309 с.
10. Науково-практичний коментар Цивільно-процесуального кодексу України. У двох томах / за ред. С.Я. Фурси. – К., 2006.

Сафончик Оксана Іванівна

РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Розірвання шлюбу є одним з видів припинення шлюбу, передбачених Сімейним кодексом України. Сімейне законодавство України передбачає, що розірвання шлюбу в судовому порядку можливе як за взаємною згодою подружжя, так і за позовом одного з них. При цьому розірвання шлюбу подружжям, яке має дітей, провадиться виключно в судовому порядку, не зважаючи навіть на наявність взаємної згоди на розлучення. Подружжя, яке має дітей, має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей. Шлюб, розірваний судом, вважається припиненим у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу.

Ключові слова: шлюбно-сімейні правовідносини, шлюб, припинення шлюбу, розлучення.

Сафончик Оксана Іванівна

РАСТОРЖЕНИЕ БРАКА В СУДЕБНОМ ПОРЯДКЕ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ

Расторжение брака является одним из видов прекращения брака, предусмотренных Семейным кодексом Украины. Семейное законодательство Украины предусматривает, что расторжение брака в судебном порядке возможно как по взаимному согласию супругов, так и по иску одного из них. При этом расторжение брака супругами, имеющими детей, производится исключительно в судебном порядке, несмотря даже на наличие вза-

имного согласия на развод. Супруги, имеющие детей, имеют право подать в суд заявление о расторжении брака вместе с письменным договором о том, с кем из них будут проживать дети, какое участие в обеспечении условий их жизни будет принимать тот из родителей, кто будет проживать отдельно, а также об условиях осуществления ними права на личное воспитание детей. Брак, расторгнутый судом, считается прекращенным в день вступления решения суда о расторжении брака в законную силу.

Ключевые слова: брачно-семейные правоотношения, брак, прекращение брака, развод.

Safonchyk Oksana Ivanivna

DISSOLUTION OF MARRIAGE IN COURT UNDER THE LAWS OF UKRAINE

Dissolution of marriage is a type of termination of marriage revised Family Code of Ukraine. Family law stipulates a divorce through the courts may, by mutual consent of spouses and at the suit of one of them. In this case, divorce of spouses, with children, is produced exclusively in the courts, despite the existence of mutual consent to divorce. Spouses with children have the right to apply to the court for divorce, along with a written contract that with any of them children will be living and what part in ensuring their living conditions will take one of the parents who will live separately, as well as conditions of their right to a private child-rearing. Marriage, dissolved by the court, shall be deemed terminated on the date the court decision for divorce in force.

Keywords: marriage and family relationship, marriage, dissolution of marriage, divorce.